

LA NISSAGA DELS VIDAL DE CASTELLÓ: UNA FICCIÓ NARRATIVA A PARTIR DE PERSONATGES REALS

THE LINEAGE OF THE VIDALS FROM CASTELLÓ: A NARRATIVE FICTION BASED ON REAL CHARACTERS

Pere J. QUETGLAS & Mercè PUIG RODRÍGUEZ–ESCALONA*

En aquest treball, a partir d'objectiu fictici, rastregem la presència de personatges de nom Vidal des dels inicis de l'era cristiana fins al segle XIII, amb especial atenció als que van viure en els comtats catalans. Hi trobem sants i màrtirs, clergues, escrivans, abats, un batlle reial i un bisbe, entre altres.

Paraules clau: *Vitalis*, prosopografia, Catalunya, Edat Mitjana.

In this work, considering a fictitious objective, we track the presence of characters called Vidal, from the beginnings of the Christian era to the 13th century, with special attention to those who lived in the Catalan speaking lands. We find saints and martyrs, clerics, scribes, abbots, a royal mayor and a bishop, among others.

Keywords: *Vitalis*, prosopography, Catalonia, Middle Age.

Nòmés en una ocasió tan especial com és l'homenatge a l'amic Josep Lluís Vidal ens podem permetre la llicència de barrejar obertament i expressa ciència i ficció. Ja ens perdonaran, però hem cregut que aquesta llicència podria ser grata a qui s'honora. La

* Facultat de Filologia. IRCVM – Universitat de Barcelona.

Correspondencia: IRCVM – Universitat de Barcelona. Facultat de Filologia. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona. España.

e-mail: quetglas@ub.edu – mercepuig@ub.edu

ficció d'aquest treball és la seva pròpia finalitat: la recerca de la nissaga dels Vidal de Castelló. La resta ja és història o, millor, prosopografia.¹

El nom *Vidal* (perquè cal considerar que de bon començament es tracta d'un nom i no pas d'un cognom) es pot rastrejar ja ben d'hora entre els primer màrtirs cristians. Destaquen, per sobre d'altres, quatre tradicions que no sempre són totalment alienes les unes de les altres.

Sant Vidal de Ravenna, marit de santa Valèria, màrtir, i pare dels també màrtirs Gervasi i Protasi de Milà, no és, per raons òbvies, un bon candidat per encapçalar la nostra recerca genealògica. Morí martiritzat en temps de Neró i a ell està dedicada la famosa basílica de Ravenna.² Per les mateixes raons, tampoc no podem recórrer a sant Vidal de Tielmes, legionari romà d'origen hispà, que va patir martiri a Itàlia entorn de l'any 293, i que també era el pare de dos nens màrtirs: Just i Pastor, que moriren a les envoltes de Complutum. Se li atribueix així mateix una germana santa, Marta d'Astorga, que patí martiri devers l'any 250.³ No podem deixar d'esmentar tampoc —i de descartar immediatament— la figura d'un altre legionari, Vidal, un dels pocs noms coneguts, junt amb el del seu cap Maurici, dels membres de la legió tebana, exterminada per ordre de l'emperador Maximià (any 286).⁴ I així mateix no podem deixar de banda el Sant Vidal de Bologna,

¹ Aquest treball s'ha realitzat en el si de l'equip de recerca del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, beneficiari del projecte "Informatización del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (8)", subprojectes "Ampliación y desarrollo de la base de datos *Corpus Documentale Latinum Cataloniae (CODOLCAT)* (2)" (FFI2016-77831-C2-1-P) i "Redacción del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae (GMLC)* (2)" (FFI2016-77831-C2-2-P), finançats pel Ministerio de Economía, Industria y Competitividad, que compta a més a més amb el reconeixement com a Grup de Recerca consolidat (2017SGR) per part de la Generalitat de Catalunya i amb els ajuts de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i de la Union Académique Internationale (UAI). Així mateix, l'equip del *CODOLCAT* forma part de la Red de Excelencia *Corpus Documentale Latinum Hispaniarum (CODOLHisp)*, reconeguda i finançada pel Ministerio de Economía, Industria y Competitividad a través del seu Programa Estatal de Fomento de la Investigación Científica y Técnica de Excelencia (FFI2016-81889-REDT).

² Jacobus a Voragine, *Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta*, cap. 61, 272-3.

³ Tamayus Salazar 1665, 28-30.

⁴ Eucherus Lugdunensis, *Passio Acaunensium martyrum*, p. 23: *codex Parisiensis saec. XIV, fol. 122-4 praecr.*: "Incipit passio sanctorum martirum Agaunencium Mauriti, Exuperii,

esclau, torturat i mort junt amb el seu amo, Sant Agrícola.⁵ Tot i que existeixen altres sants amb el nom de Vidal, s'entendrà fàcilment que no continuem per aquests viaranys, ja que com es pot deduir, solen acabar tots malament o en un carreró sense sortida.⁶ No es tracta que descartem, de bell antuvi, una descendència a partir d'orígens tan il·lustres i sacrificats, sinó que ens veiem incapaços d'establir lligams segurs amb els Vidals subsegüents, considerant especialment les dificultats que afecten la percaça de la seva descendència, atès el final sobtat i violent de tots ells, així com de la seva descendència directa.

Per tant, les circumstàncies dramàtiques que envolten la vida del Vidals a l'antiguitat tardana ens obliguen a fer un salt endavant i a centrar-nos en les aparicions del nom a casa nostra, cosa que al capdavall ens situa forçosament més a prop del que ha d'haver estat l'estadi intermedi en el pas dels Vidals de Catalunya a Castelló, sempre en el benentès que procedeixen de Catalunya, i no de l'Aragó, per exemple.

El nom, en les seves diferents formes i variants,⁷ es troba testimoniats des de ben aviat als comtats catalans, encara que al començament sigui de forma escadussera.⁸ Nogensmenys que a l'any 817 remunta el testimoni d'un *Vitales*, procedent del comtat de Besalú,⁹ i que signa com a testimoni en un judici celebrat davant l'altar de Sant Andreu de Borrassà. L'altre testimoni, perquè la realitat és que només n'hi ha dos en aquest segle IX, és un poc més tardà, del 833, i pertany al comtat

Candidi, Victoris, Innocentii, Vitalis, qui passi sunt sub Maximiano imperatore sub die X^o Kl. Octob."

⁵ Ambrosius Mediolanensis, *De exhortatione uirginitatis* 1.1–8.

⁶ El santoral catòlic recull fins un total de quinze sants amb aquest nom.

⁷ *Vidal, Vidale, Vidalel, Vidales, Vidalis, Vidalo, Vidalus, Viddal, Viddales, Vitale, Vitalea, Vitales, Vitali, Vitalis.*

⁸ La recerca s'ha realitzat sobre un corpus format per uns 25.000 documents editats, de tipus notarial i escrits en el llatí medieval del domini lingüístic del català entre els ss. IX i XIII. A l'hora de citar aquest documents hem seguit el procediment habitual en el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*: primer consignem l'any del document en negreta i després la referència abreujada a l'edició del diploma. La resolució de les sigles es troba al final de l'article.

⁹ 817 DipGirona 7, pp. 69–70.

de Pallars.¹⁰ En aquesta ocasió, es tracta d'un eclesiàstic beneficiari d'una donació. En qualsevol dels dos casos, l'escassetat de testimonis i la pobresa de la informació aportada fa que hàgim de deixar de banda aquests testimonis, massa allunyats en el temps perquè ens puguin proporcionar dades fermes sobre la nostra recerca genealògica.¹¹

Passant ja al segle X, el *Repertori d'Antropòmis Catalans* (RAC) en recull ja un nombre important, fins a 87 registres, que es troben àmpliament distribuïts per tota la geografia de la Catalunya cristiana d'aleshores. La taula de distribució del nom és la que es pot veure en la taula següent, que hem ordenat per ordre decreixent de freqüències:¹²

AUS	BAR	VAS	GIR	BES	MAN	URG
Total: 23	Total: 14	Total: 12	Total: 9	Total: 7	Total: 7	Total: 5
942 (2)	932 (2)	946	931	936	937	985 (2)
948 (2)	980	959	962	957 (2)	952	987
957 (2)	985	976	986	958	966	993 (2)
960	988	980	988	976	967	
962	989	988 (2)	994 (2)	983	973	
964	990	990	996	986	993	
965	991 (2)	992	998		999	
967	992 (2)	993	999			
974	994	997				
976	995	998				
982	999	999				
985						
986						
989						
995						
997 (4)						
998						

¹⁰ 833 DipPallars 9, pp. 284–5.

¹¹ Aquestes dades dels segles IX i X, les prenem de Bolós–Moran 1994.

¹² Prescindim de fer una distribució per variants, atès que això no suposa cap aportació al nostre objectiu. Per raons òbvies mantenim la distribució geogràfica del Repertori. L'equivalència de les abreviatures és la que segueix: AUS (Ausona), BAR (Barcelona), BES (Besalú), CER (Cerdanya), CON (Conflent), GIR (Girona), MAN (Manresa), PEN (Penedès), PIR (Pallars i Ribagorça), RIP (Ripoll), ROS (Rosselló), URG (Urgell), VAS (Vallès). Les àrees definides corresponen a comtats, amb l'excepció de les comarques del Vallès i del Penedès, pertanyents al Comtat de Barcelona; la vall de Ripoll, pertanyent al comtat d'Osona / Ausona, i el Conflent, pertanyent al comtat del Rosselló.

RIP	ROS	CER	CON	PEN	PIR
Total: 4	Total: 2	Total: 1	Total: 1	Total: 1	Total: 1
911 913 914 (2)	917 923	948	993	992	999

La concentració més gran apareix a la Catalunya central, on per sobre dels altres destaca el comtat d'Ausona (23); tot i que queda superat de llarg si acumulem en el Comtat de Barcelona les dades corresponents al Barcelonès (14), Vallès (12) i Penedès (1). En una posició intermèdia quedarien Girona (9), Besalú i Manresa (7 cada un). I, finalment, restarien com a dades testimonials Urgell (5), Ripoll (4), Rosselló (2), Cerdanya (1) i Pallars (1).

Sense que es pugui afirmar de manera categòrica que ha estat exactament així (cal comptar sempre amb el factor aleatori que el exemples de què disposem són els que són, però podrien haver estat uns altres), si ens atenem a la distribució cronològica, sembla que s'ha produït una espècie de baixada de la muntanya cap al pla. Els exemples més antics (considerant els del segle IX) són els de Besalú, Pallars i Ripoll, des d'on el nom s'hauria projectat cap a Osona, i des d'aquí al Vallès i Manresa, i no es consolidaria al Barcelonès fins a la darreres dècades del segle X. El mateix fenomen, però ara en la vessant nord, explicaria la projecció cap al Rosselló i les planures del nord. Per tant, podríem deduir amb molta versemblança que la nissaga que acaba assentant-se a Castelló hauria de provenir d'alguna d'aquestes branques que s'instal·laren a la Catalunya central a començaments del segle X, per consolidar-se després a finals del mateix segle a Barcelona. És a dir, es tractaria d'un nom arrelat en zones de planura i allunyat ja dels seus inicis en zones muntanyoses i feréstegues.

Cal observar, així mateix, que un percentatge important dels actors (29 sobre 87, o 31 sobre 89, si prenem en consideració els dos exemples del segle IX), ben bé una tercera part, tenen la condició d'eclesiàstics, tot i que no sembla que cap d'ells assolís un lloc de representació important (no tenim registrat en aquesta etapa cap cas d'un Vidal que hagués arribat a bisbe o abat). Però, en qualsevol cas, el paral·lelisme entre eclesiàstic i persona culta sens dubte ens pot posar en la bona

pista: els antecedents dels Vidal de Castelló han de procedir necessàriament del món intel·lectual, i no hi ha cap mena de dubte que en l'esplet de Vidals que trobem en el segle X són molts el que s'orienten cap a l'erudició.

Ara bé, cal ser molt prudents a l'hora de fer conjetures a partir d'aquests Vidals testimoniats al segle X, ja que les escomeses d'Almansor i, en especial, la presa de Barcelona de l'any 985, deuriem fer molt de mal. En conseqüència podríem trobar-nos en una situació de trencament com la que hem vist que es produí en el cas dels màrtirs tardo-romans. Així doncs, ens caldrà fer un nou salt cap endavant i tractar de situar l'origen de la nissaga del nostre homenatjat en els Vidals testimoniats en l'època posterior a aquest any 985, posant, per raons òbvies, un esment especial en els personatges més instruïts i notables, que, com és ben sabut, a l'alta Edat Mitjana són clergues. En conseqüència, focalitzarem la nostra investigació en aquests.

D'altra banda, no tots els erudits tenen un comportament moral que els faci mereixedors de ser els precursors de la nissaga dels Vidals de Castelló. Això ocorre amb un *Vidal clericus*, que apareix en qualitat de venedor en dos documents de compra-venda de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, i hi apareix juntament amb la seva dona Igol.¹³

Certament, els clergues més instruïts sovint tenien entre les seves tasques les de redactar documents de tipus notarial. De fet, en el nostre corpus, d'escrivans de nom *Vitalis* en trobem uns quants. Provarem ara d'individualitzar-ne uns quants per intentar assolir el nostre objectiu.

Així, entre els anys 996 i 999 es documenta un Vidal *prevere* (*Vidal presbiter*) que escriu, com a mínim, tres documents de compra-venda de terres al terme de Llambilles, en el comtat de Girona.¹⁴ La modè-

¹³ 1029 DACCBBarcelona II, 432, p. 827 i 1034 DACCBBarcelona II, 510, pp. 928-9.

¹⁴ 996 orig. CDipSGirona 144, p. 171; 996 CDipSGirona 146, pp. 172-3; 999 orig. CDipSGirona 150, pp. 175-6. El document CDipSGirona 168, p. 189, que redacta un *Vidal sacer* i registra també una compra-venda de terra al terme de Llambilles, està datat al 1013 (*facta ista scriptura uenditione .VIII. kalendas ianuarii, anno .XXVII. regnante Vbgone rege*), tot i que potser es tracta d'un error atesa la cronologia d'Hug Capet (987-

tia del lloc on desenvolupà la seva pràctica professional no sembla fer d'aquest prevere Vidal un bon candidat per a la nostra recerca.

Per altra banda, al comtat d'Osona trobem, entre l'any 997 i el 1087, fins a set documents redactats per un, o diversos, escrivans que signen com *Vitalis sacer*, *Vidale sacer*, *Vidales presbiter* o *Vitalis sacerdos*. D'aquests n'hi ha quatre que contenen tots la particularitat d'escriure *ech*,¹⁵ en lloc d'*haec* o *hec*, en el sintagma *ech omnia*, i dins expressions com ara *et id est ech omnia, qui afrontat ehc omnia i quem uero predicta ech omnia*. El primer d'aquests documents, el de 997, registra l'empenyorament d'unes terres, i n'és l'autor l'escrivà *Vit[alis] sacer*; el segon, de 998, una compra-venda de terres, que redacta *Vidale sacer*; i els altres dos documents, redactats al 1022 i 1024, són escrits de nou per *Vitalis sacer* i contenen sengles vendes de terrenys d'uns tals Ermemir i Domènega a una tal Bella.¹⁶ De totes maneres, el fet que el tret comú d'aquests diplomes i que precisament ens serveix per individualitzar aquest escrivà sigui una errada gramatical greu invalida aquest sacerdot Vidal, escrivà del comtat d'Osona, com a candidat ferm per a ser triat avantpassat del nostre catedràtic de Llatí.

El tercer i últim escrivà de nom Vidal que mereix la nostra atenció està relacionat amb importants personatges del s. XI com el comte d'Urgell Ermengol III, els comtes de Pallars Jussà Ramon IV i Ramon V i Arnau Mir de Tost, senyor d'Àger. Certament, aquest Vidal desplega una prolífica activitat d'escrivà durant gairebé vint anys. En efecte des del 1040 fins a 1059 el trobem redactant documents per a aquests nobles.

996), com bé assenyala l'editor R. Martí, i calgui entendre *anno .VIII.*, que correspon a l'any 995. Malauradament el diploma original no ens ha arribat.

¹⁵ Aquesta peculiaritat lingüística d'escriure *ech* la trobem en tot el nostre corpus només en quinze documents corresponents a deu escrivans. Feta l'excepció de l'escrivà Vidal, en els altres casos la correspondència és d'un document per escrivà.

¹⁶ **997** orig. Junyent-Ordeig, *DipVic* 610, pp. 519-20 (DipOsona 1748, p. 1241); **998** orig. Junyent-Ordeig, *DipVic* 622, p. 530 (DipOsona 1788, pp. 1269-70); **1022** orig. Junyent-Ordeig, *DipVic* 820, pp. 154-5; **1024** orig. Junyent-Ordeig, *DipVic* 842, pp. 176-7.

Els altres tres documents redactats al comptat d'Osona per un clergue de nom Vidal són: **1004** orig. Junyent-Ordeig, *DipVic* 680, pp. 27-8 (*Vidales presbiter*); **1019** Junyent-Ordeig, *DipVic* 806, pp. 141-2 (*Vitalis sacer*) i **1087** Junyent-Ordeig, *DipVic* 1521, pp. 804-5 (*Vitalis sacerdos*).

Així, el 1040 escriu la convinença entre Ermengol III d'Urgell i Ramon IV de Pallars Jussà, en presència d'Arnau Mir de Tost, per la qual Ramon rep el castell de Llimiana i un cens anual de 40 unces d'or.¹⁷ Al 1044 signa com a escrivà un document pel qual el comte Ramon IV de Pallars Jussà i la seva dona Ermessenda venen a Arnau Mir de Tost i a la seva dona Arsenda la meitat de Sant Llorenç de la Roca.¹⁸ El 1046, recull la relació de béns (parròquies, castells, servents, terres i honors) que Arnau Mir de Tost posseïa en feu de l'església d'Urgell, per donació dels bisbes Ermengol, Eribau i Guillem, amb la facultat de poder-ho llegar, ell i la seva muller Arsenda, als seus descendents o a qui els plagués.¹⁹ El 1047 el trobem redactant la donació d'una vinya feta per Arnau Mir i la seva muller Arsenda a Sant Miquel de Montmagastre.²⁰ És també el sacerdot Vidal l'encarregat d'escriure l'important document de 1048 que recull la segona dotació de l'església de Sant Pere d'Àger per part d'Arnau Mir de Tost i la seva esposa, dotació que conté les esglésies de Bellmunt, Claramunt, Fet i Montaspre, a més de diverses terres i del delme de totes les terres que es puguin conquerir als musulmans entre els rius Noguera Pallaresa i Cinca.²¹ Segueixen altres diplomes com la donació a Arnau Mir i la seva muller de l'Espluga de Miralles,²² la venda a aquests mateixos del Castell de Malagastre feta pels comtes d'Urgell Ermengol III i la seva mare Constança,²³ la cessió de la parròquia de Travesseres en feu per part d'Arnau Mir i la seva esposa,²⁴ la convinença entre Ramon V, comte de Pallars Jussà, i Arnau Mir de Tost pel que fa a la potestat dels castells de Llimiana, Mur i Montanyana,²⁵ o la donació dels dos esposos, juntament amb el seu fill Guillem, de diferents béns a Sant Miquel de Montmagastre.²⁶

¹⁷ 1040 orig. AComtalPerg II, 287, pp. 643–4 (*Vitalis sacerdos*).

¹⁸ 1044 orig.? CDipÀger 16, pp. 221–2 (*Vitalis, sacer*).

¹⁹ 1046 orig. Baraut, *DocUrgell* 596 (Urgellia 5, pp. 125–6) (*Vitalis sacerdos*).

²⁰ 1047 orig. CDipÀger 21, pp. 226–7 (*Vitalis sacer*).

²¹ 1048 orig. CDipÀger 22, pp. 227–8 (*Vitalis sacerdos*).

²² 1048 orig. CDipÀger 25, p. 234 (*Vitalis, sacer*).

²³ 1049 orig. CDipÀger 27, pp. 236–7 (*Vitalis, sacerdos*).

²⁴ 1052 orig. CDipÀger 31, pp. 242–3 (*Vitalis sacerdos*).

²⁵ 1053 orig. AComtalPerg II, 424, pp. 807–8 (*Vitalis sacerdos*).

²⁶ 1054 còpia CDipÀger 34, pp. 245–8 (*Vitalis, sacerdos*).

És també el sacerdot Vidal qui redacta tres documents, datats el 2 de setembre de 1055, relacionats amb el matrimoni de Valença de Tost, filla d'Arnau Mir de Tost i d'Arsenda d'Àger, amb el comte Ramon V de Pallars Jussà. Són el dot i les garanties addicionals a aquest que li constitueix el comte. Valença rep la dècima marital²⁷ i a més Ramon V empenyora els pobles i castells de Llimiana, Mur, Areny i Montanyana a favor de la seva esposa i dels pares d'aquesta, Arnau Mir de Tost i Arsenda, com a garantia del dot de Valença, filla d'aquests i futura esposa seva.²⁸ A més, Ramon V, comte de Pallars Jussà, lliura als esposos Arnau Mir de Tost i Arsenda, pares de la seva muller Valença, el castell i vila de Llimiana i els castells de Mur, Orcau i Besturs, situats al comtat de Pallars, a canvi de dotze mil sous equivalents a dues-centes quaranta unces d'or, que corresponen al dot de la dita Valença.²⁹ Més tard, el 26 d'octubre de 1056, Ramon de Pallars Jussà signa un document redactat pel sacerdot Vidal, mitjançant el qual dóna a la seva esposa el castell de Mur i la meitat del castell d'Areny, fent ús de la prerrogativa prevista per la llei goda que permetia fer donacions a l'esposa, si es desitjava, un cop transcorregut el primer any de matrimoni.³⁰ Per aquesta mateixa època redacta igualment una convenença entre el comte Ramon V de Pallars Jussà i Arnau Mir en relació al retorn del castell de Salàs al comte Artau de Pallars Sobirà,³¹ i, més endavant, el 1058, una altra entre els comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i Almodis, i Ermengol III, comte d'Urgell, contra Alhagib de Saragossa.³² Finalment el 1059, el sacerdot Vidal redacta dos documents que palesen la col·laboració entre Arnau Mir de Tost i Ermengol III d'Urgell.³³ Es tracta, en definitiva, d'un personatge prou important i potser per això mereixedor de ser avantpassat del nostre Vidal, però, certament el seu

²⁷ **1055** orig. AComtalPerg II, 458, pp. 859–60.

²⁸ **1055** orig. AComtalPerg II, 457, pp. 857–9 (LFeud. I 126, pp. 127–8) (*Vitalis, sacerdos*).

²⁹ **1055** orig. AComtalPerg II, 459, pp. 860–2 (LFeud. I 125, pp. 125–6) (*Vitalis, sacerdos*).

³⁰ **1056** orig. AComtalPerg II, 477, pp. 884–6 (LFeud. I 60, pp. 75–6) (*Vitalis, sacerdos*).

³¹ **1055** orig. AComtalPerg II, 454, pp. 854–5 (LFeud. I 124, pp. 124–5) (*Vitalis, sacerdos*).

³² **1058** orig. AComtalPerg II, 528, pp. 971–3 (LFeud. I 148, pp. 145–6) (*Vitalis, sacerdos*).

³³ **1059** còpia CDipÀger 41, pp. 260–1 (*Vitalis, sacerdos*) i **1059** còpia CDipÀger 42, pp. 261–3 (*Vitalis, sacerdos*). Aquests documents conclouen l'acord manifestat ja a **1058** CDipÀger 39, pp. 257–8.

llatí, tot i ser prou correcte, no destaca per res en especial, cosa que el descarta i ens empeny a escodrinyar un poc més enllà.

Si ens situem ja en el segle XII, trobem una il·lustre nissaga de Vidals que foren abats de l'abadia de Font Freda, la casa mare de Poblet. Tenim, en primer lloc, l'abat Vitalis, el primer de la sèrie, qui abans de ser abat de Font Freda fou segurament abat de Poblet, càrrec al qual fou promogut per l'abat de Font Freda, Sanç; en morir aquest, Vitalis el substituï com a abat de la casa mare.³⁴ El seu abadiat es perllonga fins l'any 1168, però un any abans, el 1167, el trobem altra vegada a Poblet on apareix com un dels receptors del testament que va fer Pere de Queralt en professar com a monjo.³⁵ Però no és aquest Vitalis l'únic abat de Font Freda amb aquest nom. Tenim un segon Vitalis, que en serà abat entre els anys 1169 i 1173. Com era de consuetud, també aquest abat visitava en tant en tant les "colònies" monàstiques de Catalunya, i així és que el trobem fent diverses actuacions a casa nostra. El 1172 figura com un dels testimonis del testament del comte del Rosselló, Gerard; i l'any següent, el 1173, el trobem com un dels agraïts beneficiaris del testament que el llegat apostòlic i arquebisbe de Tarragona, Guillem de Torroja, fa al monestir de Santes Creus.³⁶ I encara aquest mateix any signa com a testimoni de la donació que Guillem de Montcada fa al susdit monestir.³⁷ I tenim, pel que sembla, un tercer abat de Font Freda de nom Vitalis entre els anys 1174 i 1179, que, així mateix, ha deixat petjades de la seva presència al territori català: així, l'any 1177 signa com a testimoni i promotor d'un acord entre els monestir de Santes Creus i Poblet sobre l'ús conjunt de les pastures de la Cerdanya.³⁸

Igualment a finals del segle XII, entre 1181 i 1187, tenim testimoniada l'existència d'un altre personatge interessant, el Vitalis que és presen-

³⁴ Vegeu Saladrigues 1997.

³⁵ **1167**, DipPoblet 306, pp. 236–8. I ja abans d'aquesta data figura coma testimoni d'un acord signat entre les esglésies de Solsona i Urgell (**1163** Baraut, *DocUrgell* 1572 (Urgellia 10, p. 99).

³⁶ **1173** (17 de juny) CSCreus 164, pp. 166–7.

³⁷ **1173** (1 de maig) Papell, *DipSantesCreus* 160, pp. 253–4.

³⁸ **1177** CSCreus 197, pp. 196–7.

tat com a batlle reial de Tarragona en temps d'Alfons II,³⁹ rei amb el qual tenia una important relació comercial, econòmica i fiscal,⁴⁰ i que en algunes ocasions rep el qualificatiu de “jueu”,⁴¹ alhora que també signa en ocasions en hebreu.⁴²

I, si ja ens avancem fins el temps de la conquesta de la plana de Castelló i de València pel rei Jaume I, trobem la figura il·lustre, per molts de conceptes, de Vidal de Canyelles, bisbe d'Osca, format a Bolonya, redactor dels Furs d'Aragó aprovats per les Corts reunides a Osca el 1247, i present al setge de València (1238).

Si d'entre l'ampli esplet de grans personatges que hem anat presentant, ens centrem en els sis darrers, podem concloure que qualsevol d'ells mereixeria amb escreix figurar entre els avantpassats del nostre homenatjat. És cert que en qualsevol dels casos caldria superar una sèrie d'inconvenients: ¿podien tenir descendència els abats de Font Freda? ¿Els Vidal de Tarragona foren afectats per l'expulsió general dels jueus? ¿Implicaven en el segle XIII el bisbe d'Osca les lleis del celibat? És cert que tot això són inconvenients, però no n'hi ha cap que sigui insalvable. Ara bé, això d'atribuir nissagues a la gent és una cosa massa compromesa com perquè nosaltres vulguem exposar-nos a fer una elecció. La decisió hauria estat mol més fàcil si, com ens hauria agradat, haguéssim pogut trobar algun cardenal, però no ha estat el cas. Per tant, doctor Vidal, això és el que hi ha. Esculli el que més li plagui i convingui.

³⁹ **1181** Sans Travé, *DipTBarberà* 108, p. 189.

⁴⁰ **1184** Bisson, *Fiscal accounts* II 49, pp. 116–17; **1186** Bisson, *Fiscal accounts* II 59, pp. 132–3; **1187** Bisson, *Fiscal accounts* II 66, pp. 142–4.

⁴¹ **1187** Sans Travé, *DipTBarberà* 140, pp. 221–2. Com a simple contraposició, atesa la distància cronològica, si prenem el *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV* (Miralles 1997), trobem que en força casos el nom o cognom Vidal es troba associat amb altres noms i cognoms que apunten a una nissaga jueva. Vegeu, per exemple: Astruc Vidal, Natan Vidal, Yusef Vidal, Haïm Vidal Cresques, Selamó Vidal Cresques, Nonanasch Vidal Leví, etc.

⁴² Com a *Vidal bar Yudah* (**1181** Bisson, *Fiscal accounts* II 150, pp. 274–5).

Sigles dels diplomataris citats

AComtalPerg = FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep Maria (dirs.); ARNALL, Maria Josepa; BAIGES, Ignasi J. (coords.); BENITO, Pere; CONDE, Rafael; FARIAS, Víctor; TO, Lluís (1999), *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, Barcelona (3 vols.).

Baraut, *DocUrgell* (Urgellia) = BARAUT, Cebrià (1982), “Els documents, dels anys 1036–1050, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell”, *Urgellia* 5, 7–158 (doc. 490–637); BARAUT, Cebrià (1990–1991), “Els documents, dels anys 1151–1190, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell”, *Urgellia* 10, 7–349 (doc. 1509–1848).

Bisson, *Fiscal accounts* = BISSON, Thomas Noël (1984), *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151–1213)*, Berkeley–Los Angeles–London (2 vols.).

CDipÀger = CHESÉ LAPEÑA, Ramon (2011), *Collecció diplomàtica de Pere d'Àger fins 1198*, Barcelona.

CDipSGirona = MARTÍ, Ramon (1997), *Collecció diplomàtica de la Seu de Girona (817–1100)*, Barcelona.

CSCreus = UDINA MARTORELL, Federico (1947), *El «Llibre Blanch» de Santas Creus (Cartulario del siglo XII)*, Barcelona.

DACCBarcelona = BAUCCELLS i REIG, Josep; FÀBREGA i GRAU, Àngel, RIU i RIU, Manuel; HERNANDO i DELGADO, Josep; BATLLE i GALLART, Carme (2006), *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*, Barcelona (4 vols.).

DipGirona = SOBREQÜÉS i VIDAL, Santiago; RIERA i VIADER, Sebastià; ROVIRA i SOLÀ, Manuel (*curatores*); ORDEIG i MATA, Ramon (*rev.*) (2003), *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada. Catalunya Carolíngia*, vol. V/1–2, Barcelona.

DipOsona = ORDEIG i MATA, Ramon (1999), *Els comtats d'Osona i Manresa. Catalunya Carolíngia*, IV, Barcelona (3 fascs.).

DipPallars = ABADAL I DE VINYALS, Ramon d' (1955), *Els comtats de Pallars i Ribagorça. Catalunya Carolíngia*, vol. III/1–2, Barcelona.

DipPoblet = ALTISENT, Agustí (1993), *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, vol. I (960–1177), Barcelona.

Junyent–Ordeig, *DipVic* = JUNYENT i SUBIRÀ, Eduard (1980–1987), *Diplomatari de la catedral de Vic (segles IX–X)*, Vic (4 fascs.); ORDEIG i MATA, Ramon (2000–2003), *Diplomatari de la catedral de Vic (s. XI)*, Vic (2 fascs.).

LFeud. = MIQUEL ROSELL, Francesc (1945), *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*. Reconstitución y edición por ..., Barcelona (2 vols.).

Papell, *DipSantesCreus* = PAPELL i TARDIU, Joan (2005), *Diplomatari del monestir de Santa Maria de Santes Creus (975–1225)*, Barcelona, I.

Sans Travé, *DipTBarberà* = SANS i TRAVÉ, Josep Maria (1997), *Col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Barberà (945–1212)*, Barcelona.

Obres literàries

AMBROSIUS MEDIOLANENSIS, *De exhortatione uirginitatis* (Patrologia Latina 16), Paris 1844–1865.

EUCHERIUS LUGDUNENSIS, *Passio Acaunensium martyrum*, ed. Bruno Krusch, Hannover 1906 (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingiarum*. 3. *Passiones uitae sanctorum aevi Merouingici et antiquiorum aliquot I*), 20–41.

JACOBUS A VORAGINE, *Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta*, Osnabrück 1969 (Reproductio phototypica editionis tertiae 1890).

Altres obres citades

BOLÓS i MASCLANS, Jordi; MORAN i OCERINJAUREGUI, Josep (1994), *Repertori d'antropònims catalans* (RAC), Barcelona, I.

MIRALLES i MONSERRAT, Joan (1997), *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Barcelona.

SALADRIGUES, Robert (1997), “Guerau de Poblet i Ponç de Montserrat i la fundació del monestir de Poblet (1150–1153)”, *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 18, 445–556.

TAMAYUS SALAZAR, Ioannes (1665), *Anamnesis sive commemorationis sanctorum Hispanorum, Pontificum, Martyrum, Confessorum, Virginum, Viduarum, ac Sanctarum Mulierum, ad ordinem, et methodum Martyrologii Romani, quo utitur Ecclesia Catholica*, Tomus Quartus, Lugduni.